

# NOVICE

## kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

*Tečaj IX.*

V torek 18. sušca (ranoživna) 1851.

*List 12.*

### **Kmetijske vošila.**

(Po »Austrii«.)

(Konec.)

„Čudno je to, da vsaciga rokodelstva se je treba umetno učiti, — le kmetijstva ne — mislijo nekteri, kmetijstvo zna vsak hlapec. To je ena nar napčniših misel, ktera je umnimu napredku v kmetovanju nar bolj na poti, in ktere žalostni nasledki se kažejo očitno v taci deželah, kodar so kmetovavci s takimi mislimi navdani. Pogledajte stan senožet, stan gojzdov, stan živine, stan sadjoreje v taci deželah memo družih — in recite, kaj je umno, kaj pa navadno kmetovanje! Dokler se dosedanje hlapčje kmetovanje ne povzdigne na stopnjo umniga gospodarstva, ne bo zemlja tistiga dobička donesla, kteriga je donesti v stanu. Tudi avstrijansko vertnarstvo \*) bi se znalo na veliko višji stopnjo povzdigniti, sosebno okoli večih měst, in naj bi se s francoskim, belgiškim, angleškim in nemškim skušalo. Dunaja lepa okolica je v kmetijstvu strašno zanemarjena; nar boljši zemlja okoli nar večjiga mesta prav obdelovana, koliko bi znala dobička vreči!

Kako imenitno bi znalo sadje za kupčijo biti, koliko tisuč in tisuč goldinarjev bi se dalo iz njega skupiti, ako bi se avstrijanski kmetovavci prav pridno in umno sadjoreje poprijeli.

V povzdigo sadjoreje bi pa pred vsim potreba bilo, da bi se v več krajih natančne iz voska vlíte podobe sadja napravile, ki bi bile ljudstvu na ogled razstavljene. Zakaj v sadjoznanstvu je še velika zmešnjava, ktera ovéra požlahnjenje sadnih plemen. Podobe, če še tako umetno na popirju izrisane, ne razjasnijo to reč tako, kakor če jabelko, hruška i. t. d. po natori iz voska vlita pred nami leži, kakor je od zunaj in od znotraj — v razloček eniga plemena od družiga.

Razstava sadja, kakor jih včasih nektre kmetijske družbe napravljajo, so scer prav dober pomoček za spoznanje različnih plemen, za obujenje ljubezni do sadjoreje in razširjenje žlahnih plemen po deželi — ali sadje ne donese vsako léto; nekaj ga dozori poléti, nekaj jesen; marsiktero kmalo zgnjije — vse to je razstavam v škodo. Po natori umetno narejeno sadje, naj se naredi iz voska ali iz pripravniga popirja, pa se ohrani za léta in léta. Iz Wiesbadna na Rajnu je nek umétnik, ki izdeluje vošeno sadje, S. van Beesten po imenu, že po več deželah Evrope in severne

Amerike popolne zbirke vošeniga sadja razposlal. Povsod se ogledujejo z velikim pridam take zbirke (Obst-cabinette). Vsaki okraj našiga cesarstva naj bi imel tako zbirko.\*\*)

### **Opomín kmetovavcam** po Krajskim, Štajarskim in Istrijskim.

Za gotovo smo zvedili, da so lišaji ali grinte pri konjih tu in tam po Krajskim zelo razširjeni. Naš deželni zdravnik živine, ki je unidan na Notrajsko in Gorenško poklican bil, se je tega z lastnimi očmi prepričal. Če lih nar bolj poleg cestá, so vunder tudi konji na nekterih stranskih krajih tako zelo grintavi, da skoraj vsak deseti konj ima to bolezin. Tudi iz Štajarskiga in Istrijskiga se sliši, de je ondi ta bolezin zelo razširjena.

Vse to pa pride odtod, ker jo zavolj nemarnosti hlapcov in gospodarjev en konj od družiga naleze. Če se gospodarju še tako dopoveduje, da naj nikar ne zanemari prvih golih lis po životu, ampak naj grintoviga konja s černo žajfo in z močnim lugam, kterimu se tudi nekoliko apnja pridjati zamore, pridno (vsak dan) umiva, naj ga od vsih družih konj loči, štaló, kjer je stal, čisto osnaži, in, dokler je grintov, ž njim okoli ne vozi, da družih konj ne oskruni, vunder vse to nič ne pomaga, preden ne pride ojstra prepoved, s grintovimi konji vozariti, dokler niso ozdravljeni.

O začetku zares ne dene ta bolezin konju skoraj nič, in to je, kar gospodarje večidel tako nečimerne stori, da si mislijo: e kaj! ti lišajčki bojo še prešli. Pa se motijo — lišaji vedno večí postajajo, dokler ni na zadnje konj gol kakor miš. Kader je tako cela koža bolna, se ostrupení tudi kri konja, da se grinte teško več odpraviti dajo in tudi druge bolezni nastopijo. Da ena grintova ovca deset grintovih naredí, je že star resničen pregovor.

Ko so kmetovavci lastnost, nevarnost in nasledke te bolezni spoznali, lahko spoznajo, kaj je o ti kugi storiti:

1) grintov konj ne sme na cesto in med druge konje;

2) tudi mazači, ki grintove konje ozdravljajo, in brez da bi sebe in svoje oblačilo osnažili, h drugim konjem grejo, jih na kakšni drugi bolezni ozdravljat, zamorejo grinte zanesti;

3) bolezin se ne sme zanemariti o začetku, ko jo imenovano umivanje še lahko ozdravi;

4) ker se lišaji in grinte tudi v kertače (štrigeljne), jasli, steljo i. t. d. zatrosijo, vsak gospodar spozná, kako delječ mora snažnost seči;

5) županam je v tem veliko storiti mogoče, ako

\*) Verti naših Krakovčanov, kar mnogoverstno zelenjavo vtiče, so morebiti nar boljši obdelovani verti na celim svetu. Kaj pridno in umno obdelovanje zamore, se tukaj očitno vidi; kar se le iz zemlje pridobiti zamore, se tukaj iz nje pridobi, in Ljubljansko mesto in še druge kraje oskerbujejo pridne Krakovčanke s zelenjavo celo léto. V Krajnj — kdo bi to verjel, ako se sam ni prepričal — se mora večidel dobra salata i. t. d. iz Ljubljane dobivati; ni ga večiga verta gori, na kterim bi se zelenjava obilo pridelovala, čeravno bi se lahko prodajala!

Vred.

\*) Kmetijska družba v Gradcu ima lepo tako sadno zbirko.  
Vred.

po svoji županiji to važno reč razglasijo, vse gospodarje opomnijo, česar je storiti treba, se oestro sami po postavi ravnajo in tudi druge po nji ravnati primorajo, ako imajo grintove konje.

## **Premišljevanje o porotnih sodbah.**

(Dalje.)

Zakaj nek veljajo porote za tako imenitno napravu? saj je bila sodba po stari navadi brez porotnikov tudi prav — bo morebiti marsikteri rekel, katerim ta reč ni prav jasna.

Prostor nam ne pripusti na dolgo in široko važnosti te nove vstavne naprave razlagati; bomo tedaj le ob kratkim iz dvojniga poglobitnega ozira imenitnost porot dokazali.

1. Očitne sodbe po porotah, v katerih imajo opraviti: državni pravdnik ali tožnik, kakor varh pravice in postave, — zagovornik zatoženca, kakor branitelj obdolženega, — 12 prisežnih mož, kakor razsodniki „kriviga“ in „nekriviga“, in 4 cesarski sodniki z predsodnikom porote vred, kakor določniki kazni ali štrafinge, so sodbe, v katerih se pravica brez enostranosti spozná in določi. Po stari navadi so bile vse te imenitne, teške in različne opravila samo v rokah sodnikov, ki so mogli biti preiskavci, tožniki, zagovorniki in sodniki ob enim. To je bila silno težavna naloga, in čeravno smo prepričani, da so si sodniki prizadevali, vselej in povsod popolnoma po pravici soditi, vunder človek vedno le človek ostane, da se tu in tam zmoti in mu vedno vselej čisto brez vse enostranosti ravnati ni mogoče. Ravno iz tega se pa pokaže tudi neobhodna potreba, da imajo biti porotniki pošteni in umni možje terdne in samostojne volje in merzle kervi brez vse strasti, ki brez nagnjenja pa tudi brez sovraštva do zatoženca sodijo po svojim lastnim notrajnim prepričanju. Ker pa, kakor smo že gori rekli, človek vedno le človek ostane, je postava prav storila, da pokliče 12 porotnikov k sodbi, in da je takrat zatoženec za „kriviga“ spoznan, ako ste ga 2 tretjini (8 porotnikov) kriviga spoznale — za „nekriviga“ pa takrat, ako ga je večina (tedaj 7 porotnikov) nekriviga spoznala.

2. Očitne sodbe po porotah so šola pravice, za živo spoznanje praviga in postavniga, so po tem takim šola za omiko ljudstva, za požahnjenje siroviga serca. Ljudstvo se uči tukaj postavnost natanjko spoznovati; sliši kako se pravice svetost varje in resnica iše; ono sliši scer tudi, kako se zagovornik za natanjčno razodévo vsih okoljšin poteguje, da se resnica popolnoma zvé. Njegov poklic ni gotoviga hudodelnika oprostiti, kar se tudi nikdar zgoditi ne more, ker njemu nasproti stoji cesarski tožnik ali državni pravdnik, ki zvesto varje, da se nikjer postave pot ne zgreši. Pa misliti se ne sme, da je clo vsak kakiga pregreška ali hudodelstva obdolžen človek tudi gotov hudodelnik, — ali da se je vselej iz hudiga namena pregrešil i. t. d. — Ko tedaj ljudstvo vse to v očitnim obravnanju sliši, se njegovi zapopadki praviga in nepraviga gotovo razjasnujejo, novi občutki praviga se v serca sadijo, ali spijoči budiijo — tako, da so take očitne sodbe zares prave šole za spoznanje postavnosti in pravice. Sliši scer tudi hudodelnike tajiti in zvijač iskati — ali ono tudi vidi, da vse to jim nič ne pomaga, ker predsednik in državni pravdnik na vsako besedo pazita, in poklicane priče ali drugi zvedenci drugači govoré; porotniki sodijo po tem po svojim spoznanju; naj bi tudi hudodelnik hudodelstvo do sodniga dne tajil, mu nič ne pomaga; pravda je kmalo pri kraju.

Tode da so porote to, kar imajo biti in kar tudi postava terja, se mora v njih vse v tistim jeziku govoriti, ki ga zatoženec, porotniki in večina ljudstva razumejo. Ako se v takim jeziku ne govori, niso porote očitne, ako očitnost v ustnosti obstoji, pa ne le v odprtih vratih. Ker si je ljudstvo zde od porot le sosebno to zapomnilo, da imajo tudi „lumpi“ zagovornika, državniga tožnika pa ne sliši (ker ga ne razume), in tudi govora zagovornika ne, mu ni za zlo vzeti, da mu le „zagovornik lumpov“ po glavi roji in praviga zapopadka od zagovornikov nima. Da bojo porote na Slovenskim s zatoženci slovenskiga rodú to, kar tudi po vstavni postavi imajo biti, se mora od konca do kraja vse v slovenskim jeziku govoriti, scer porote niso očitne in ustne obravnave, ampak po večim delu le „Pantomimen.“

(Dalje sledi.)

## **Novičar iz Krajskiga.**

*Iz Ljubljane.* O nedeljo je bila slovesna daritev daril v svetlih tolarjih učencam risarske šole obertnijske družbe, ktere pridni učenik je Joah. Oblak. Drugo pot več od te daritve. — Gosp. Dr. Kluna je kupčijska in obertnijska zbornica v Ljubljani za svojiga tajnika izvolila; — ta volitev je dobra. — Po srečkanju pretekli četertek stopi iz mestniga odbora (ako se o prihodnji volitvi spet ne izvolijo) naslednjih 10 gospodov: Dr. Ahačič, Aichholzer, Baumgartner, Eržen, Košir, Mühleisen, Pichler, Dr. Rudolf, Samassa, Vollheim. — O četertek bo nova volitev Ljublj. mestniga župana. Gosp. Ambrož hoče mož beseda ostati in se je dosledno tudi drugi volitvi odpovedal. Kdo bo namesti njega izvoljen, se scer ne more prerokovati; pričakovati pa je, da bojo odborniki taciga izvolili, ki bo po volji večine Ljubljančanov. — Neznana „lokalista“ Ljublj. nemškiga časnika je naša nedolžna „lučica“ unidan tako hudo razkačila, da „Novicam“ clo oponaša, da jim „gesunde Logik“ manjka, za to ker so (zares strašna zmota!) „popotnika v Florjanovih ulicah“ zmešale s „pisateljem tiste pritožbe“, — „Lichtscheue“ pa jim zato očita, ker so dokazale, da še le nov magistrat bo v stanu mestno svečavo in tlak dostojno popraviti. „Novičar“ nima namena se dalje pričkat, in g. „lokalistu“ le to odgovori, da — če mu bo „gesunde Logik“ in „Licht“, „viel Licht“, „überall Licht“ potreba, že vé: kam teh reči — gotovo ne bo šel iskat. Und — „dadrum kene Feindschaft niche.“ — Ponoči v petek je bil oginj na Ižanskim gradu grofa J. Auersperga; blizo grada je nek kolarnica z mnogimi vozovi i. t. d. pogorela. Ako je res, kar se pripoveduje, da je zažgana bila, je silno žalostno, da so nekteri ljudje še zmiraj tako oslepljeni, da v takim tolovajskim ravnanju išejo maševanja! — Ravno zvémo, da naš mnogospoštovani rodoljub, g. D. Dežman bolniga g. profesorja Dr. Šuberta v učenju naravoslovja i. t. d. v 7. in 8. gimnaz. klasu nadomestuje; boljšiga namestnika bi vodstvo ne bilo moglo izvoliti. — Po naznanilu „Danice“ so mil. knezo-škof gosp. Matiju Vertovcu, fajmostru v Šentvidu pri Vipavi, na njegovo prošnjo, v pokoj iti, 26. svečana dovolili.

*Iz okolice Kamniške.* Močno je želeti, da bi prišla kmalo nova gojzдна postava na dan za varstvo naših gojzdov, in da bi se prepovedalo njih brezmišno sekanje. Koliko lepih hrastov in smerek se zlasti v Tuhinski dolini po nepotrebnim posekah! Nekteri popotniki so jo že tako deleč perpravili, da ga nimajo več drevesa v gojzdu, kteriga bi na rami nēsti ne mogli. Sēm ter tje so postali griči čisto goli, kakor da bi jih bil kdo obril. Zraven je še to žalostno, da večidel drevja na žganji ali na vinu skoz gerlo splava. S podučanjem ali svarjenjem po časopisih se